

УДК 347.5

**ПРЕДМЕТ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ
ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ТА (АБО) СУМІЖНИХ ПРАВ**
**FACT IN ISSUE IN CASES INVOLVING COMPENSATION FOR MORAL DAMAGES
FOR INFRINGEMENTS OF COPYRIGHT OR RELATED RIGHTS**

Садикова Я.М.,

*старший викладач кафедри юридичних дисциплін
Сумської філії Харківського національного університету внутрішніх справ*

Стаття присвячена висвітленню особливостей встановлення обставин предмету доказування у справах про відшкодування моральної шкоди за порушення авторських та (або) суміжних прав. Проаналізовано підходи до визначення обставин, що характеризують моральну шкоду та які підлягають дослідженню при обрахуванні розміру компенсації за моральну шкоду спричинену порушенням авторських та (або) суміжних прав. Автор акцентує увагу на колі осіб, які мають право на відшкодування компенсації за моральну шкоду спричинену порушенням авторських та (або) суміжних прав.

Ключові слова: предмет доказування, порушення авторських та суміжних прав, моральна шкода, розмір компенсації, спосіб компенсації.

Статья посвящена освещению особенностей установления обстоятельств предмета доказывания по делам о возмещении морального вреда за нарушение авторских и (или) смежных прав. Проанализированы подходы к определению обстоятельств, характеризующих моральный вред и подлежащих исследованию при расчете размера компенсации за моральный вред причиненный нарушением авторских и (или) смежных прав. Автор акцентирует внимание на лицах, имеющих право возмещения компенсации за моральный ущерб причиненный нарушением авторских и (или) смежных прав.

Ключевые слова: предмет доказывания, нарушение авторских и смежных прав, моральный вред, размер компенсации, способ компенсации.

Article is devoted to peculiarities of circumstances subject of proof in cases of non-pecuniary damages for copyright infringements. The approaches to determine the circumstances that characterize the non-pecuniary damage and are subject to investigation by calculating the amount of compensation for moral damages caused by a violation of copyright and (or) related rights. The author focuses on the circle of persons who are entitled to compensation for moral damage caused by the breach of copyright and (or) related rights.

Key words: fact in issue, copyright infringement, moral damages, compensation, method of compensation.

При розгляді справ про застосування заходів цивільно-правової відповідальності у разі порушення авторських та (або) суміжних прав мають бути розглянуті всі обставини, яким законом надано значущості. Застосування такого заходу відповідальності як відшкодування моральної шкоди пов'язане з необхідністю конкретизації моральної шкоди та встановлення причинного зв'язку між протиправним діянням та шкодою.

Проблеми відшкодування моральної шкоди є об'єктом уваги як вчених цивілістів, так і вчених, науковий інтерес яких знаходиться в площині цивільного процесу. Питання щодо відшкодування моральної шкоди висвітлюються в роботах таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як О.М. Ерделевського, В.П. Паліюка, Д.Д. Луспенника, З.В. Ромовської, С.Я. Фурси, М.А. Степанова, О.В. Козиревої та багатьох інших.

Актуальність дослідження предмету доказування у справах про відшкодування моральної шкоди за порушення авторського та (або) суміжних прав визначають специфіка доказування моральної шкоди в авторському праві та нечіткість положень законодавства щодо критеріїв обрахування її компенсації та способів відшкодування моральної шкоди.

Мета даної статті полягає у виявленні особливостей встановлення обставин предмету доказування у справах про відшкодування моральної шкоди за порушення авторських та (або) суміжних прав.

Для досягнення поставленої мети поставлені такі завдання: визначити обставини, що входять до змісту предмету доказування у справах про відшкодування моральної шкоди за порушення авторських та (або) суміжних прав; з'ясувати обставини, що характеризують моральну шкоду та які підлягають дослідженню при обрахуванні розміру компенсації за моральну шкоду спричинену порушенням авторських та (або) суміжних прав; визначити коло осіб, які мають право на відшкодування компенсації за моральну шкоду спричинену порушенням авторських та (або) суміжних прав.

При визначенні предмету доказування у справах про відшкодування моральної шкоди застосуванню підляга-

ють ст. 23 ЦК України та відповідні норми глави 82 ЦК України. Відшкодування моральної шкоди будучи одним із заходів цивільно-правової відповідальності вимагає встановлення наявності підстави цивільно-правової відповідальності, якою є правопорушення. Юридична відповідальність – це реакція на правопорушення. Правопорушення – це підстава відповідальності; де є правопорушення, там є (повинна бути) відповідальність; без правопорушення немає відповідальності [1, с. 130]. Змістовно правопорушення конкретизується через категорію складу правопорушення, його елементів [2, с. 185]. В цивілістичній літературі найчастіше склад правопорушення визначається як сукупність таких елементів: протиправне діяння чи бездіяльність, шкода, причинний зв'язок між протиправною поведінкою та заподіяною шкодою, вина особи, яка заподіяла шкоду. Такий склад цивільного правопорушення логічно впливає з норм цивільного права щодо відшкодування майнової та моральної шкоди. У разі, коли відсутній один з елементів діяння або бездіяльність не може визнаватися правопорушенням, а відповідно і підстава відповідальності є відсутньою взагалі.

Як вбачається, обставинами матеріально-правового значення у справах про відшкодування компенсації за моральної шкоди спричинену порушенням авторських та (або) суміжних прав є протиправне діяння чи бездіяльність, моральна шкода та причинний зв'язок між нею та протиправним діянням, вина особи, яка заподіяла шкоду.

Визначення поняття моральної шкоди в ЦК України відсутнє, однак таке визначення міститься в Постанові Пленуму Верховного Суду України від 31.03.95 р. № 4 «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди»: під моральною шкодою слід розуміти втрати немайнового характеру внаслідок моральних чи фізичних страждань, або інших негативних явищ, заподіяних фізичній чи юридичній особі незаконними діями або бездіяльністю інших осіб [3].

Моральна шкода відповідно до ст. 23 ЦК України може полягати у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я; у душевних стражданнях, яких фізична

особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів; у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна; у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Слід погодитися із зауваженням В.А. Кройтора та О.І. Сліпченко з приводу логічної непорядкованості запропонованих в ст. 23 ЦК чотирьох проявів моральної шкоди залежно від характеру наслідків та протиправної поведінки заподіювача шкоди [4, с. 27].

Виходячи зі змісту ч. ч. 1, 2 ст. 23 ЦК України слід дійти висновку, що моральна шкода може бути заподіяна як порушенням особистих немайнових, так і майнових авторських та суміжних прав. Крім того, відповідно до ст. 50 Закону України «Про авторське право та суміжні права» вчинення дій, що створюють загрозу порушення авторського права і (або) суміжних прав визнаються підставою для судового захисту. Слід погодитися з думкою О.М. Ерделевського, який виходить з того, що «действительное умаление нематериальных благ как последствие протиправного действия правонарушителя не является необходимым условием для возникновения у потерпевшего права на компенсацию морального вреда. Достаточно, чтобы действия правонарушителя создавали реальную угрозу умаления нематериального блага, «посягали» на него» [5, с. 91].

Питанню щодо визначення розміру моральної шкоди присвячено п. 9 Постановки Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди» № 4 від 31.03.95 р. Як відмічається в ній розмір відшкодування моральної (немайнової) шкоди суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань (фізичних, душевних, психічних тощо), яких зазнав позивач, характеру немайнових втрат (їх тривалості, можливості відновлення тощо) та з урахуванням інших обставин. Зокрема, враховуються стан здоров'я потерпілого, тяжкість вимушених змін у його життєвих і виробничих стосунках, ступінь зниження престижу, ділової репутації, час та зусилля, необхідні для відновлення попереднього стану, добровільне – за власною ініціативою чи за зверненням потерпілого – спростування інформації редакцією засобу масової інформації [3].

В.А. Кройтор та О.І. Сліпченко вважають, що при розгляді питання про предмет доказування у справах про відшкодування моральної (немайнової шкоди) обов'язково має бути обговорено питання про спосіб відшкодування такої шкоди. Це зумовлено і, зокрема, тим, що при визначенні розміру відшкодувань моральної (немайнової) шкоди необхідно враховувати «вимоги розумності і справедливості» (ч. 3 ст. 23 ЦК) [4, с. 34]. Погоджуючись з таким положенням слід вказати, що вимоги справедливості, добросовісності та розумності будучи загальними засадами цивільного законодавства, зумовлюють їх врахування не лише при визначенні розміру відшкодування, але й способу відшкодування моральної шкоди. Так, публікація про порушення авторського та (або) суміжного права є одним із способів відшкодування моральної шкоди, а тому у справах, де позивач вимагає одночасно публікації про порушення авторського та (або) суміжного права і грошової компенсації за заподіяну моральну шкоду, суд має визначити розмір компенсації з урахуванням того, що сама публікація вже є способом відшкодування моральної шкоди.

О.М. Чашин виділяє такі аспекти моральної шкоди, які підлягають доказуванню в суді: наявність моральної шкоди (обставини, що підтверджують факт спричинення потерпілому душевних або фізичних страждань); характер взаємовідносин сторін; якими правовими нормами регулюються взаємовідносини сторін; коли були вчинені дії, що потягли за собою спричинення моральної шкоди; якими діями (бездіяльністю) спричинені душевні або фізичні

страждання; наявність причинного зв'язку між діями заподіювача шкоди та негативними наслідками, що настали; ступінь вини особи, яка заподіяла шкоду; які моральні або фізичні страждання перенесені потерпілою; розмір грошової компенсації [6, с. 15].

О.М. Ерделевським висловлено думку, що при визначенні розміру компенсації за спричинення моральної шкоди порушеннями авторських прав навряд чи повинні прийматися до уваги індивідуальні особливості потерпілого, оскільки правопорушнику, як правило, вони є невідомими, а відповідальність в більшості випадків порушення авторських прав настає лише за наявності вини особи, яка заподіяла шкоду [5, с. 101].

Щодо питання про встановлення моральної шкоди, то у зв'язку з цим виникають складнощі, пов'язані з самою нематеріальною природою такої шкоди, яка не проявляється ззовні. Достеменно встановити розмір завданої моральної шкоди шкоди неможливо, нелегко його і підтвердити [7, с. 440].

Уважасмо, що у справах про відшкодування моральної шкоди у разі порушення авторського та (або) суміжних прав окрім загальних обставин, що мають бути досліджені в рамках складу правопорушення в предмет доказування додатково слід включити наявність фізичних та душевних страждань та їх глибину; наявність причинного зв'язку між діями заподіювача шкоди та негативними наслідками, що настали; форму вини особи, яка завдала моральної шкоди, розмір грошової компенсації, а також спосіб відшкодування шкоди та його відповідність заподіяній шкоді.

Для встановлення наявності безпосереднього об'єкту цивільного правопорушення доказуванню підлягають обставини, з якими закон пов'язує виникнення суб'єктивних цивільних прав особи. Обставинами, які мають значення для вирішення справ про захист авторських та суміжних прав є обставини, що є підставами виникнення суб'єктивних авторських та суміжних прав, за захистом яких звертається правласник.

Моральна (немайнова) шкода відшкодовується тільки тій особі, право якої були безпосередньо порушені протиправними діями (бездіяльністю) інших осіб [7, с. 435]. У зв'язку з цим у справах за позовами спадкоємців автора про протидію перекрученню, спотворенню чи іншій зміні твору, а також будь-якому іншому посяганню на твір, слід виходити з того, що об'єктом захисту є особисте немайнове авторське право, в силу припису ст. 14 та ч. 2 ст. 29 Закону України «Про авторське право та суміжні права», не належить позивачеві, а лише охороняється ним. Уважасмо, що в таких категоріях справ стягнення моральної шкоди є неможливим, оскільки, як правильно вказується в рішенні Солом'янського районного суду м. Києва, такий спосіб захисту як компенсація моральної шкоди полягає в покладанні на порушника обов'язку щодо виплати суб'єкту авторського права грошової компенсації за фізичні або моральні страждання, які зазнає у зв'язку з порушенням його прав. Особливістю застосування цього способу захисту є те, що вимога про компенсацію моральної шкоди може бути заявлена тільки фізичними особами та лише у зв'язку з порушенням їх особистих немайнових прав, які у спадок не переходять [8]. Натомість, Голосіївський районний суд м. Києва прийняв рішення про задоволення позову в частині відшкодування моральної шкоди у справі за позовом про порушення особистого немайнового права на недоторканність твору, пред'явленого спадкоємицею померлого автора [9].

Критично оцінюючи п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України, де зроблені висновки про те, що право на відшкодування збитків (майнової шкоди), або стягнення доходу, отриманого порушником внаслідок порушення ним авторського права, або виплату компенсації залишається за особою, якій передані (відчужені) майнові права чи передані виключні права на використання твору,

а автор має право вимагати відшкодування моральної шкоди, не зовсім вдалим видається положення про можливість автора вимагати відшкодування моральної шкоди.

Відшкодування моральної шкоди може вимагати особа, якій належать права, внаслідок порушення яких було заподіяно моральну шкоду (ч. 1 ст. 23 ЦК України). У випадку, коли було передано майнові права або передані виключні майнові авторські права ці права переходять від автора до іншої особи, яка, відповідно, може вимагати відшкодування їй моральної шкоди у разі порушення цих прав. Вважаємо доречним запропонувати внести зміни до

п. 10 постанови Пленуму Верховного Суду України виключивши з абзацу 3 речення «Автор має право вимагати відшкодування моральної шкоди» і доповнити абзацем 4 такого змісту: «Відшкодування моральної шкоди може вимагати особа, якій належать особисті немайнові та (або) майнові авторські права, внаслідок порушення яких було заподіяно моральну шкоду (ч. 1 ст. 23 ЦК України)».

Підводячи підсумки, слід вказати на перспективність досліджень кожного окремого елементу предмета доказування у справах про відшкодування моральної шкоди за порушення авторських та суміжних прав.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Малєин Н.С. Правонарушение: Понятие, причины, ответственность [Текст] / Н.С. Малєин. – М. : Издательство «Юридическая литература», 1985. – 191 с.
2. Витрук Н.В. Общая теория юридической ответственности [Текст] / Н.В. Витрук. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Норма, 2009. – 259 с.
3. Про судову практику в справах про відшкодування моральної (немайнової) шкоди [Електронний ресурс] : постановою Пленуму Верховного Суду України № 4 від 31.03.95. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v0004700-95/print1352958897860545>
4. Кройтор В.А., Слипенченко А.И. Некоторые процессуальные особенности судебного доказывания и судебных доказательств по делам о возмещении морального (неимущественного) вреда [Текст] / В.А. Кройтор, А.И. Слипенченко // Современное состояние исследования неимущественных правоотношений в науке гражданского права : Сборник тезисов научных докладов и сообщений круглого стола / Под науч. ред. В.А. Кройтора и С.А. Слипенченко. – Харьков : ХНУВД, 2012. – С. 20-41.
5. Эрделевский А. М. Компенсация морального вреда: анализ и комментарий законодательства и судебной практики [Текст] / А.М. Эрделевский. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Волтерс Клувер, 2007. – 320 с.
6. Чашин А.Н. Моральный вред: доказывание и опровержение [Текст] / А.Н. Чашин. – М. : Дело и Сервис, 2009. – 80 с. – (Популярная юридическая библиотека).
7. Цивільне право України. Договірні та позадоговірні зобов'язання [Текст] : підручник / С.С. Бичкова, І.А. Бірюков, В.І. Бобрик та ін. ; за заг. ред. С.С. Бичкової. – 2-е вид., змін. та доп. – К. : КНТ, 2008. – 497 с.
8. Справа № 2-71/11 Солом'янського районного суду м. Києва / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15587276>.
9. Справа № 2-429/11 Голосіївського районного суду м. Києва / Єдиний державний реєстр судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/15708682>.

УДК 347.9

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРАВОВУ ПРИРОДУ ІНСТИТУТУ ПРЕДСТАВНИЦТВА В СУДІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКИМ НАДАНО ПРАВО ЗАХИЩАТИ ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ІНШИХ ОСІБ TO THE QUESTION ABOUT THE LEGAL NATURE OF THE INSTITUTE OF REPRESENTATION IN THE COURT OF THE BODIES AND PERSONS, WHO HAVE BEEN GRANTED THE RIGHT TO DEFEND THE RIGHTS, FREEDOMS AND INTERESTS OF OTHER PERSONS

Сєвєрова Є.С.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена інституту процесуального представництва осіб, яким надано право захищати права та інтереси інших осіб, дослідженню його змісту, виходячи з теорії та практики застосування. Метою є встановлення правової природи інституту, висвітлення проблем правозастосування із пропонуванням шляхів їх вирішення.

Ключові слова: представництво, повноваження, прокурор, функції, інтерес, права, свободи.

Статья посвящена институту процессуального представительства лиц, которым предоставлено право защищать права, свободы и интересы иных лиц, исследованию его содержания, исходя из теории и практики применения. Целью является установление правовой природы института, выявление проблем в правоприменении с предложением путей их решения.

Ключевые слова: представительство, полномочия, прокурор, функции, интерес, права, свободы.

The article is devoted to the Institute of procedure of representation of persons who have been granted the right to defend the rights and interests of other persons, to the research of its content, on the basis of the theory and practice of application. The aim is to establish the legal nature of the Institute, the illumination of the problems of law enforcement with the proposal of the ways to solve them.

Key words: representation, authority, Prosecutor, functions, interest, rights, freedoms.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Представництво має тривалу історію. Сформувавшись у головних рисах ще у стародавні часи, представництво дало життя різним правовим інститутам, а з розвитком суспільства сфера застосування представництва охопила широке коло як майнових, так і немайнових інтересів.

Запровадження інституту представництва органами та особами, яким законом надано право захищати права,

свободи та інтереси інших осіб в суді поставило низку проблем теоретичного характеру, зокрема щодо юридичної природи такого представництва, а з іншого боку, і практичного характеру, оскільки значна кількість справ, в яких беруть участь такі особи, вказує на відсутність єдиної практики через неузгодженість окремих теоретичних питань щодо повноважень таких осіб.

Метою дослідження є встановлення сутності такого інституту, визначення його місця серед видів представни-